

Diplomáciai védelem a nemzetközi kapcsolatokban

NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK SZAK

Schiffner Imola

Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007

7. JOGI SZEMÉLYEK DIPLOMÁCIAI VÉDELME ÉS A KÜLFÖLDI BERUHÁZÁSVÉDELLEM

Olvasólecke

Tanulási útmutató

Tartalom: A lecke bemutatja a jogi személyeknek nyújtott diplomáciai védelem szabályait. Kitér az hagyományos diplomáciai védelem alternatívájaként számon tartott külföldi beruházásvédelmi rendszerre is.

Áttekintésre szánt javasolt minimum időtartam: 15 perc

Tanulásra szánt javasolt minimum időtartam: 25 perc

A témakör vázlata

1. A jogi személyek honossága a nemzetközi jogban
2. A Barcelona Traction-ügy, Diallo-ügy
3. Külföldi beruházásvédelem a nemzetközi jogban-ICSID

A témakör általános áttekintése

1. A jogi személyek honossága a nemzetközi jogban

A jogi személyek diplomáciai védelmének megjelenése a 19. század utolsó időszakára tehető. Ma már a nemzetközi jog általános szabálya, hogy az állam diplomáciai védelmet nyújthat az állam honosságával rendelkező jogi személyeknek is.

A jogi személyek jogállását szintén a személyes jog szerint kell megítélni, de míg ez a természetes személyek körében különösebb problémát nem okozott, addig a jogi személyek egyszerre több országban is működhetnek, többfajta szervezeti és jogi identitással rendelkezhetnek.

Attól függően, hogy melyik elemét tekintjük alapvetőnek a jogi identitásnak, változhat a személyes jog is. A jogi személyek személyes jogát meghatározó **kapcsoló elvek** a következők lehetnek:

A bejegyzés elve szerint a jogi személy annak az államnak a honosa, amely állam joga szerint létrejött. **A székhely elve szerint** a jogi személy annak az államnak a honosa, amely államban a központi ügyintézés helye található. Míg a **kontroll elv szerint**¹ a jogi személy annak az államnak a honosa, mely állam képviselői a legtöbb részvénnyel, döntő befolyással, illetve a kontroll lehetőségével rendelkeznek a társaságon belül.

A nemzetközi jogban azonban egyik szempont sem adott teljes bizonyossággal választ arra kérdésre, hogy melyik állammal van tényleges és szoros kapcsolata valójában a jogi személynek. A legtöbb esetben az egyik államhoz kötődő elemet kellett összevetni az másik államhoz való kapcsolat elvével. Így a Nemzetközi Bíróság jogi személyek diplomáciai védelmével kapcsolatban meghozott legjelentősebb döntésében is ez volt az egyik legvitatottabb pont.

2. A Barcelona Traction-ügy²

A Barcelona Traction Light and Power Company Ltd. Részvénytársaság 1911-ben jött létre Kanadában. Működését Spanyolországban elektromos erőművek építése és üzemeltetésével folytatta. A társaság részvényeinek többségét belga állampolgárságú személyek birtokolták. 1948-ban a spanyol állam különböző pénzügyi intézkedései nyomán a társaságot vagyonbukottnak nyilvánították. A spanyol állam által eszközölt intézkedések miatt a felek között tárgyalások kezdődtek, melyek nem vezettek eredményre.

¹ A kontrollelmélet az I. világháborút követően jelent meg a joggyakorlatban, és különösen a II. világháború alatt került érvényesítésre. A háború alatt az USA-ban honos német vállalatokat német tulajdonosaik és a kontroll-elv folytán német vállalatoknak tekintették.

² Case Concerning the Barcelona Traction. Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), International Court of Justice, Second Phase, Judgement of 5 February 1970. I.C.J. Reports 1970. 35.

Ezek után nyújtott be Belgium 1958-ban keresetet a Nemzetközi Bíróság előtt Spanyolország ellen, melyben kérte a Bíróságot, hogy állapítsa meg, hogy a spanyol állami intézkedések, illetve mulasztások sértették a nemzetközi jogot, és Spanyolország köteles kártérítést fizetni a belga részvényeseknek.

A kérdés tehát az volt, hogy Belgium felléphet-e a belga állampolgárságú részvényesek védelmében egy olyan helyzetben, amikor minden állítólagos sérelem a kanadai honosságú társaságot, mint jogi személyt érte, nem pedig közvetlenül annak belga részvényeseit.

A Bíróság a diplomáciai védelem általános szabályaira valamint a részvénytársaságokkal kapcsolatban a belső jogokban általában elfogadott szabályokra támaszkodott.

A nemzetközi jogi szabályok szerint a honosság szerinti állam (Kanada) nyújthat diplomáciai védelmet, amennyiben úgy dönt. Azonban a diplomáciai védelem gyakorlása nem kötelezettsége az államnak, szabadon dönt, hogy nyújt-e ilyen védelmet a honos magánfélnek.

Kanada azonban egy idő után felhagyott a diplomáciai védelem nyújtásával, ami kifejezett jogról való **lemondás hiányában azonban egy másik államot nem jogosít fel arra**, hogy a diplomáciai védelem nyújtásának feladatát átvegye. Ha a nemzetközi jog engedné, hogy a részvényesek állampolgársága szerinti állam korlátok nélkül átvegye a diplomáciai védelem nyújtásának lehetőségét, az anomáliákhoz vezetne (pl. többszörös kártérítési igény is keletkezhetne).

A társaságot ért hátrány esetében a részvényes a társaságon keresztül, annak képviselői által nyerhet jogorvoslatot.

A társaság és részvényeseinek szétválasztása mellett még egy elhatárolást kell tenni. Nem mindegy, hogy a társaság ellen irányul-e egy adott intézkedés vagy pedig a részvényesek saját jogai ellen (pl. szavazás joga.) Utóbbi esetben lett volna lehetőség arra, hogy a részvényesek állampolgársága szerinti állam őket védelemben részesítse. Az ügyben azonban nem ilyen jellegű jogsértésre hivatkoztak.

A második lehetőség a belga részvényesek diplomáciai védelmére, ha a diplomáciai védelem nyújtásának eredeti joga megszűnne, és egyfajta **másodlagos jogként** Belgium vehetné át annak gyakorlását. Ez két esetben elképzelhető: *vagy megszűnik létezni a társaság* (és így a társaság már nem képviselhetné a közvetett módon hátrányt szenvedett részvényeseket), illetve *a honos állam nem lenne képes* valamilyen okból diplomáciai védelmet nyújtani a társaságnak.

Bár a Barcelona Tractiont vagyombukottá nyilvánították, ez azonban nem azt jelenti, hogy meg is szűnt volna a társaság. A második lehetőség sem áll fenn, mert Kanada képes volt a diplomáciai védelem nyújtására, bár ezzel a jogával egy idő után felhagyott. Ezzel azonban nem szűnt meg az a lehetőség, hogy újra nyújtsa diplomáciai védelmet, ha úgy látja jónak.

Belgium mindezek után azzal próbált érvelni, hogy a **belga részvényesek külföldi beruházásait** érte kár, és ez a belga nemzetgazdaságot is érinti. A Bíróság azonban rávilágított, hogy a külföldi beruházásvédelmet és a diplomáciai védelmet külön kell választani. Míg a diplomáciai védelem nyújtása az állam szuverenitásába tartozó, egyoldalú diszkrecionális jog, addig a külföldi beruházások védelmére a másik állammal kötött kétoldalú beruházásvédelmi megállapodás alapján kerülhet sor.

A Bíróság vizsgálta, hogy Belgium **méltányossági alapon** nyújthatna-e diplomáciai védelmet az ügyben. Erre csak kivételes helyzetben kerülhet sor, mert a részvényeseknek méltányosságból nyújtott diplomáciai védelem bizonytalan joghelyzetet idézne elő a nemzetközi viszonyokban. Ha egy gazdasági társaságot ért hátrány miatt minden állam diplomáciai védelmet nyújthatna részvényeseinek, akkor ez versengő, párhuzamos kárigényeknek nyitna teret. A Bíróság az ügyben nem látott olyan körülményt, mely alapján méltányossági alapon Belgium diplomáciai védelmet nyújthatott volna.

Ahmadou Sadio Diallo ügy³

A guineai állampolgárságú, de a Kongói Demokratikus Köztársaságban élő és ottani vállalkozásokat (az Africontainers-Zaire és Africom-Zaire nevű cégeket) tulajdonló, illetve igazgató Diallo kongói letartóztatásai, illetve a börtönbeli bánásmód, a társaságok igazgatásában való részvétel akadályozása és a – kongói jog alá tartozó – társaságokat a fentiekkel összefüggésben ért súlyos gazdasági veszteségek miatt kívánt Guinea az állampolgársági kapocs alapján diplomáciai védelmet gyakorolni. **A Nemzetközi Bíróság döntése szerint** Guinea diplomáciai védelmi fellépését csak Diallo mint magánszemély mivoltában esett sérelmekre vonatkozóan fogadta el. Büntetőeljárás, emberi jogi vonatkozású kérdésekben Kongó megsértette Diallo jogait, illetve saját nemzetközi jogi kötelezettségeit, **AZONBAN** a cégtulajdonosi panaszok vonatkozásában a guineai keresetet nem találta megalapozottnak a helyettesítő diplomáciai védelmet elutasította.

³ Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo. 50 ILM 37 (2011), available at <http://www.icj-cij.org>. International Court of Justice, November 30, 2010.

3. Külföldi beruházásvédelem a nemzetközi jogban-Az ICSID

A **Kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények** már a 60-as évek óta jelen vannak a nemzetközi gazdasági kapcsolatok viszonylatában. A korai kereskedelmi megállapodások, beleértve a barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződések állam kontra állam vitarendezési eszközöket használtak, hasonlóan a diplomáciai védelem intézményéhez. A változás az 1970-es években következett be, mikor a közvetlen beruházói kérelmek megjelentek nemzetközi szinten.

A kétoldalú beruházásvédelmi szerződések gyakorlata védendő érdekek tekintete a vagyoni befektetéseket, a részvényeket, és a beruházás más formáit is. Az ún. **BIT-ek** rendelkeztek a joghatóságról és eljárásokról vita esetén, a beruházó társaságokkal kapcsolatos bánásmódra vonatkozóan is rendelkezéseket tartalmaztak, melyek betartását megkövetelik a beruházás helye szerinti állam részéről. A BIT-re a nemzetközi jog szabályai irányadóak; jogosultja nemcsak az állam, hanem közvetlenül a külföldi befektető is, aki saját nevében érvényesíthette az abból fakad jogokat. A leggyakoribb rendelkezések a beruházások kezelését és a keletkező viták elrendezését szabályozzák.⁴

Ezen rendelkezések szerint egyik lehetőség egy ad hoc döntőbíróóság felállítása a külföldi állam és a beruházó között kialakult vita tekintetében. A közvetlen választottbíráskodás nemcsak alternatív vitarendezési eszköz a diplomáciai védelem mellett, hanem sokszor egy eljárásában is egyszerűbb, gyorsabb, olcsóbb megoldást jelent. Annak a beruházói bizalomnak a megteremtésére is alkalmas, mely a diplomáciai védelem esetében annak sajátosságai, illetve átpolitizáltsága miatt nehezen megszerezhető.

A másik lehetőség az **ICSID** által felállított választottbíróóság eljárása közvetlenül a külföldi állam és a beruházó között. Az *1965-ben Washingtonban aláírt Beruházási Viták Elintézéséről* szóló Egyezmény (ICSID Egyezmény)⁵ által felállított intézmény - a Beruházási Viták Nemzetközi Központja (ICSID⁶)- lehetőséget biztosít választottbíróóságok felállítására, és eljárási szabályokat határoz meg a beruházási viták elintézésére.

⁴ Szász Iván: Kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények - A külföldi beruházások nemzetközi szerződéses védelme a bírói gyakorlat tükrében (Sárközy Tamás ünnepi kötet, hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006,p.233.

⁵ Convention for Settlement of Investment Disputes, 18 Mar. 1965. United Nations, Treaty Series, vol. 575. d

⁶ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID)

Az ICSID eljárása lehetővé teszi, hogy a beruházók jogaik sérelme esetén közvetlenül egy olyan választottbírószékhez forduljanak, melynek igénybe vételével „lemondanak” minden más jogorvoslati lehetőségről, így a diplomáciai védelem igényléséről is.

Az ICSID eljárása egy olyan intézményesített nemzetközi fórumot jelent, ahol egy magánszemély eljárásba bocsátkozhat egy állammal, elé kerülhetnek magánszemélyek, és államok egymás közötti vitái, vagy államok saját állampolgárukkal kapcsolatos vitái. Legalább az egyik félnek nemcsak államnak, hanem az Egyezmény részes államának kell lennie. A másik fél az Egyezményben részes állam állampolgára kell, hogy legyen.⁷

Az „állampolgárság” kategóriájának tartalma mindazonáltal nem azonos a diplomáciai védelem keretei között megkövetelt állampolgárság intézményével. A beruházásvédelmi szerződések gyakorlatában a jogi személyek honosságát a bejegyzési elven túlmenően más szempontok is befolyásolhatják. Az ICSID Egyezmény 25.cikk(2) szerint a **kontroll elv** használata is elfogadható a honosság megállapításánál.

Az ICSID előtti eljárás megindításához a felek hozzájárulására is szükség van, ennek a hozzájárulásnak írásban kell megtörténni. Mivel az ICSID Egyezmény egy általános „kizárólagos jogorvoslati szabályt tartalmaz”, az eljáráshoz való hozzájárulással a „kizáró rendelkezés” alkalmazásra kerül és az ICSID eljárása minden más (akár nemzeti) bíróságot egyértelműen kizár a vita intézéséből.

Hozzájárulva a választottbíráskodáshoz a felek ugyanis lemondanak minden más jogorvoslatról. Ahogyan az ICSID Egyezmény rendelkezik: „A szerződő felek nem nyújtanak diplomáciai védelmet, illetve nem terjesztenek be nemzetközi úton kérelmet olyan vita során, ahol honosuk és egy szerződő állam megállapodtak, hogy a jelen egyezmény keretei között választottbírószék elé viszik az ügyet.”⁸

Ez egyes értelmezések szerint felfogható a diplomáciai védelem gyakorlásának jogáról való lemondásnak, de megközelíthető úgy is, hogy az Egyezmény 27.cikkének alkalmazása csak *felfüggeszti a diplomáciai védelem gyakorlásának jogát*, és a választottbírószéki döntés megsértése a diplomáciai védelem jogának feléledését jelenti az eredeti jogsértéssel kapcsolatban.

Mindenesetre a BIT-ek és az ICSID által biztosított vitarendezési eljárások nagyobb biztonságot és előnyt jelentenek a külföldi beruházók számára, mint a diplomáciai védelem nemzetközi szokásjogi rendszere, azzal, hogy közvetlen hozzáférést biztosítanak a nemzetközi

⁷ A Washingtoni Egyezmény 25. cikk (1) (2) bekezdése alapján.

⁸ Az ICSID Egyezmény 27.cikk(1) bekezdése, United Nations, Treaty Series, vol. 575.

választottbíráskodáshoz és elkerülik a politikai bizonytalanságokat a diplomáciai védelem diszkrecionális jellegéből fakadóan.

Felhasznált irodalom:

Schiffner Imola: Diplomáciai védelem a nemzetközi jogban, PhD Disszertáció, 2010.

Fourth Report on Diplomatic Protection, A/CN.4/530; p.2.

Nagy Károly: Az egyének és jogi személyek sérelmére elkövetett nemzetközi jogsértések, In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (25) 4. pp. 1-66. (1978) Szeged

Nota bene!-Fontos fogalmak

bejegyzési elv, kontroll elv, székhely elv, ICSID, BIT

Önellenőrző kérdések:

Melyek a jogi személyek honosságát meghatározó elvek?

A Barcelona Traction-ügyben melyik elvet vette alapul a Nemzetközi Bíróság?

Milyen alternatív lex speciális védelmi lehetőségei vannak a külföldi beruházóknak?

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE